

Història de l'Aragall

La primera referència documentada del nom Aragall data del segle XI, tot i que la informació només es troba en referències a altres propietats de la zona.

El primer document que confirma l'existència de la masia és de Fortià Solà, que afirma que la masia d'Aragall data del segle XIII, quan estava sota el domini directe dels senyors de Cruïlles (vegeu la secció següent). Aquest document no especifica el fogatge (sistema fiscal). No és fins al segle XV que es troba evidència específica i directa d'habitants a la masia. El primer fogatge documentat a l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental data de 1497, on apareix amb el nom d'«En Aregual» i situa la casa com a pertanyent a la «Cuadra parroquia de Aiguafreda» (parròquia d'Aiguafreda).

El 1515, «Antoni Aragay de la masía de la villa» (Antoni Aragay de la masia del poble) i «Gaspar Aragay» apareixen com a habitants de la masia. Es pot veure com el nom Aragall va patir canvis d'acord amb l'evolució de la llengua a la zona. Va ser el 1553 quan el nom Aragall va aparèixer tal com el coneixem avui. "Francesch Aragall" i "Miguel Aragal de la masía" figuren com a habitants del lloc.

Durant la guerra del Francès (1808-1811), la masia va ser saquejada, per la qual cosa els propietaris van construir una casa al poble. A l'amillament del 1850 (document que elaborava l'ajuntament per saber la riquesa pecuniària urbana i rústica dels contribuents al terme municipal) consta que la casa pertanyia a «Joan Aregall i Vila, àlies Caló». No hi ha cap document als arxius comarcals que diguin que la casa va passar a mans d'un altre propietari, per la qual cosa la casa va seguir cuidada pels masovers mentre els senyors Aragall residien al centre d'Aiguafreda.



Dibuix d'Antònia Tort de l'any 1946,
abans de realitzar les reformes del s. XX

Durant la primera meitat del segle XX, el propietari era Joan Aragall i Soler, que va exercir d'alcalde entre els anys 1920 i 1922, així com l'any 1925. Podria ser que l'Aragall d'Aiguafreda tingui alguna relació amb el Mas Aragall de Calldetenes, població de la mateixa comarca i que en època medieval estava sota el domini.

La propietat no va quedar abandonada, ja que va ser atesa per la família Vicens com a masovers. Fins que a la primera meitat del segle XX va ser adquirida per especular per un assentador del Born de Barcelona. El 1956 el Sr. Tomàs Pou va adquirir 50 Ha. de les 100 que comprenia la finca, inclosa la masia que era la part central de la propietat. Els nous propietaris van fer una reconstrucció de la masia. Aquesta queda explicada a la descripció de la casa i també al document que el Sr. Pou ha cedit a Paññāgiri, que s'adjunta com a PDF també en aquesta secció de la web.

EL CASAL DE CRUÏLLES

Baronia de la quadra d'Aiguafreda de la qual depenia l'Aragall

El Casal de Cruïlles era el centre jurisdiccional on residien els senyors d'Aiguafreda tal com consta a l'acta de consagració de l'església de Sant Martí l'any 1105 (avui en diem Aiguafreda de Dalt). L'Aragall depenia jurisdiccionalment d'aquest casal pel que parlar-ne és rellevant en aquest recopilatori.

Durant el segle XIV, la quadra d'Aiguafreda esdevé baronia per la cessió que Pere IV «el Cerimoniós» fa a Bernat Cabrera, primer comte d'Osona. El castell és enderrocat per ordre del monarca i, a mitjans del segle XV, Guerau Gilabert i de Cervelló, procedent del llinatge del Baix Empordà, reedifica el casal. Al segle XVI Bernat d'Aimeric i la seva esposa Guiomar de Cruïlles abandonen el casal i el deixen en mans dels masovers. La guerra napoleònica va saquejar i va esfondrar el casal de nou. L'any 1957 l'Ajuntament d'Aiguafreda i els propietaris del castell van demanar subvenció a la Diputació per realitzar una reconstrucció on s'han conservat alguns dels antics murs.

ETIMOLOGIA DEL COGNOM ARAGALL

Segons hem pogut llegir en el blog Conèixer Catalunya:

Quan a l'origen d'aquest cognom ens diu el diccionari català valència balear; d'etimologia desconeguda. Balari, Orig. 127, l'explica per l'arrel ar- (del llatí arāre «llaurar») suffixada amb -eg-: aregare «obrir un solc o rec en la terra», i afegint-s'hi el sufix -all s'hauria format aregall. Aquesta explicació no és convincent, encara que no és absurda en principi.

La forma aragariis que es troba en documents dels segles X i XI, i les formes aragallio i aragalium que surten en el segle XI, són llatinitzacions de aragall que no aclareixen l'etimologia d'aquest mot.

Montoliu Noms fluv. 20 opina que aragall és resultat d'una metàtesi del mot hipotètic agarall i que aquest ve d'una forma llatina (també suposada)

aquaracūlu, derivat de aquarium o aquare «lloc d'aigua»; però aquesta teoria encara és més inconsistent que la de Balari.

Sembla segur que per a explicar l'origen de aragall cal partir d'una arrel pre-romana arg- o arag- (cf. Corominas DECast, i, 259). En aquest sentit el diccionari català ens diu en l'entrada Aragall; segurament d'una base preromana argalio-, probablement identificable amb l'arrel indoeuropea arg- «terra blanquinosa».

DESCRIPCIÓ

Aragall es una masia construïda entre els segles XVII i XVIII sobre l'estructura d'una masia medieval. Es va construir aprofitant el desnivell natural del terreny, per la qual cosa la part primitiva es troba en semisoterrani. També podria formar part d'aquesta construcció la torre semicircular de la part nord-est del conjunt.



Apariència externa de la casa després de les reformes del segle XX

La masia moderna es consolida aprofitant aquests vestigis i també per noves construccions, com ara la capella i els annexos agrícoles, formant un pati frontal i posterior.

Durant la segona meitat del segle XX es va fer una important reforma a la casa, ampliant el volum en alçada i cap al sud-oest, on s'hi han incorporat diversos elements que imiten la tipologia tradicional. El volum principal consta de semisoterrani, planta baixa, pis i golfes i té la coberta a dos vessants amb el carener perpendicular a la façana. L'accés és per un portal d'arc de mig punt adovellat amb un escut a la clau amb l'anagrama «IHS», l'any 1604 i «ARA...». Seguint el mateix eix hi ha un finestral d'arc pla de pedra carejada amb el límit inscrit: «ISIDRO ARAGALL» amb l'any 1686 i l'anagrama «IHS» intercalat.

La part sud-oest presenta un gran pòrtic amb llinda de fusta i ramals de pedra, de factura moderna.

Al nord-est de la façana s'adossen en perpendicular un cobert i diversos volums superposats, des d'on comença una portalada amb ramals de pedra que tanca la part frontal de la casa. Aquest mur segueix en una cota inferior contenint el pati, on hi ha unes escales que condueixen al semisoterrani. Aquest espai està sostingut amb arcs de pedra i un portal d'arc pla de pedra que permet accedir a la casa pel semisoterrani.

La façana del sud-oest presenta un cos avançat quadrangular obert amb dos portals d'arc de mig punt de pedra, la part superior dels quals s'ha reconstruït i habilitat com a terrassa. Aquesta enllaça amb un balcó que es prolonga a banda i banda i que, com la resta d'obertures d'aquesta façana, són de factura moderna.

La part de nord-oest acaba amb una torre semicircular construïda sobre la roca natural i que s'obre com a grans espitlleres. Al costat nord es va adossar la capella de la masia. El tractament exterior dels murs és la pedra vista, amb restes de morter de calç en alguns trams. Davant la portada d'entrada hi ha el pou de pedra de planta circular i cobert amb volta esfèrica.

LA CAPELLA

Hi ha certa controvèrsia en cercar documentació sobre la capella de la masia de l'Aragall.

La capella està dedicada a Sant Tomàs. Aquest culte no procedeix d'una tradició antiga al llarg de la història de la masia, sinó que va ser establert pels propietaris que van adquirir la propietat al segle XX pel fet que era el nom de pila del comprador. Hi ha una inscripció a l'arc de separació que va ser tallat pels senyors Pou (el nom de pila del Sr. Pou era Tomàs).

Respecte a la documentació trobada i avalada pels Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, la capella de titularitat privada va ser construïda al segle XVIII com se cita textualment en el paràgraf següent:

El Mapa de Patrimoni d'Aiguafreda ens diu; Sant Tomàs de l'Aragall és una capella construïda al segle XVIII dins el recinte que tanca el mas. És un edifici de planta rectangular amb l'absis no marcat en planta. La nau consta de dos trams separats per un arc presbiteral de mig punt. S'hi accedeix per un portal d'arc pla de pedra. Està coronat per un campanar d'espadanya d'un sol ull. El parament dels murs és de pedra lligada amb argamassa.

La polèmica apareix quan Carola Duran Tort, l'any 1946 publicava un dibuix de l'exterior de la casa fet per una tia seva on la part de la capella no apareix. (És el dibuix que apareix a la pàgina 2). Consultades les fonts que documenten la capella al segle XVIII, confirmen la veracitat de la informació, per la qual cosa el dubte que presenta el dibuix podria considerar-se una llicència artística. En aquest sentit, el senyor Pou, descendent directe de la família que va adquirir la casa al segle XX confirma que existia part de la capella quan ells van arribar al lloc i durant els anys seixanta va ser completada acabant les parets de la volta, afegint la cúpula que la corona així com l'arc que separa la part quadrangular de la semicircular.

Quan els senyors Pou van adquirir la casa aquesta zona de la capella servia de quadra per a les vaques, per la qual cosa es va fer una magnífica reconstrucció i es va sacralitzar, podent així recuperar el culte.



La capella consagrada per al culte



La capella, avui



Inscripció realitzada al segle XX

Margo Pujol
Gener de 2026

Fonts consultades:

- L'Aragall. Aiguafreda. Mapes de Patrimoni Cultural:
<https://patrimonicultural.diba.cat/element/laragall-0>
- Arxiu Comarcal del Vallès Oriental: informació rebuda en PDF.
- Blog Conèixer Catalunya:
<https://coneixercatalunya.blogspot.com/search?q=masia+1%27aragall>
- Web Dades obertes de la Diputació de Barcelona:
https://do.diba.cat/data/ds/patrimoni_cultural/detall/73959

La capilla consagrada para el culto